

ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ (Београд)

РЕЛАЦИЈА АПЕЛАТИВ — ОНИМ

У оквиру ове опште теме размишљања ће се кретати на релацији одређених елемената: топономастичког апелатива *гора* и топонима *Горина*, са намером да се обави етимолошко-семантичка анализа.

Лексему *гора* (из и.-с. *g^hor-), у таквој форми, имају сви словенски језици те се она може сматрати словенским ономастичким апелативом.

У нашем језику *гора* има више значења: 1. планина, брдо; 2. а. велика шума; дрвеће; 2. б. растиње уопште; обиље растиња; 3. дрво у природи; 4. биље, делови биљака; ... (РСАНУ). Прво значење лексеме *гора* „планина, брдо“ увелико је потиснуто лексемом *планина* и у књижевном језику и у народним говорима.¹

Више типова суфикса образује придеве од лексеме *гора*, те настају: *гораст*, *горат*, *горевит*, *горнат*, *горовит*. Они обухватају значења: 1. обрастао гором, шумовит и 2. брдски, планински (РСАНУ).

Најчешће употребљавани придеви су *горски* и *горовит* са значењем онога што је везано за шуму, ређе „брдски, планински“; *Горски поток* је ’шумски поток’, ређе ’брдски, планински поток’.

Придев *горин* ’који припада гори, који потиче из горе, планински, горски’ (РСАНУ), није уобичајен у народним говорима. Потврђен је само са два примера из књижевности и можемо га сматрати песничким обељежем.

Апелатив *гора* налази се у функцији ојконима са или без суфиксације или са неком допуном дајући двочлане ојкониме. Тако су формиран бројни

¹ „То же значение *gora 'лес' известно на значительной части сербскохорватской диалектной территории, где этот термин выступает иногда наряду с синонимичным *шума. Не только как топоним, но и как географический апеллатив *gora в ряде мест сохраняет более старое значение 'гора' (ср., например, топонимы Црна Гора, Фрушка Гора), хотя эта семема чаще выражается лексемами *polnina, *bъrdo, *bergъ.“ (Н.Н. Толстой, Славянская географическая терминология, Москва 1969, 71.).

ојконими на територији Југославије: *Гора, Мала Гора, Велика Гора, Горица, Горенци, Горани, Горачи, Горачино, Горанско* и др. (ИММ). У Србији нема ојконимизираних апелатива *Гора, Горица* или са одредбом *Мала Гора, Велика Гора* и сл. Има само пет имена села која су више — суфиксални деривати од *гора*: *Горанце* (Качаник), *Горачево* (Ораховац), *Горачићи* (Лучани), *Горичани* (Чачак), *Горјани* (Титово Ужице).

Било је потребно упознати се са овим лексичким и ономастичким материјалом пре но што се пређе на анализу онима *Горина, Горинска река*. Ојконом *Горина* се налази на реци, десној притоци Ветернице (слив Јужне Мораве). Забележен је у XIV веку у форми *Горино*: „Југа приложи 8 Гљбочици село Горино и Седљарци ...“ (ГлСУД 24, 274). Није познат више ни један ојконом или уопште топоним од ове основе, а нема таквог примера ни у префиксалним топонимским сложеницама (уз префиксе: под-, при-, за-, над-, пре-).

Топо-основу *Горин-* не можемо довести у везу са *гора* 'планина' јер придевски облик *горин* у значењу 'горски, планински' не живи у говорној лексици, па ни у топономији. Не може се ова основа повезати ни са прилогом *горе* 'горњи' чије значење обухватају топоними *Горња, Горане, Горани, Горанци, Горенци*, и др. (ИММ). До овога сазнања се дошло на основу богате лексичке грађе коју пружају велики речници нашега језика и речници дијалекатске грађе. Како би се ономастичким материјалом поткрепиле ове тврдње прегледан је већи број радова који дају богату топономастичку грађу са терена Србије. То су радови из Пољанице,² Иногошта,³ Врањске котлине: слив Кленичке реке⁴, слив Бањске реке,⁵ лева страна Јужне Мораве,⁶ микроназиви из Бујановца, Врања, Владичиног Хана, Сурдулице,⁷ села из општине Врање,⁸ називи из села Гајтан.⁹ Материјал је из 270. села. У обиљу микротопонима има само неколико изведених од апелатива *гора*: *Горица* (Трифуноски, 59), *Горун* (Трифуноски, 99), *Горуње* (Трифуноски, 169), *Горнати рид* (Златановић 3, 55), *Горнати дол* (Трифуноски, 11). Сви они значе шумовити терен и врсту дрвета. Придев *горњи, -а* је присутан у готово свим селима, једном или више пута, у функцији квалификатива у микротопонимима.

У речнику „Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі“ налази се оним *Горина*, име реке притоке Припјате притоке Дњепра. Овај хидроним је записан више пута у рукописима летописа од

² Златановић М., Топоними Пољанице, ППЈ 10, нови Сад 1974.

³ Златановић М., Микротопонимија Иногошта и слив Лепеничке реке, ППЈ 19, Нови Сад 1983.

⁴ Златановић М., Микротопонимија Врањске котлине (насеља у сливу Кленичке реке), ППЈ 16, Нови Сад 1980.

⁵ Златановић М., Микротопоними Врањске котлине (насеља у сливу Бањске реке), ППЈ 18, Нови Сад 1982.

⁶ Златановић М., Топоними врањске котлине (лева страна Јужне Мораве), Зборник I Виша школа за образовање радника, Врање 1975.

⁷ Трифуноски Ј., Врањска котлина, књ. II, Скопје 1963.

⁸ Стаменковић Ј., Ономастички подаци за десет села на десној обали Јужне Мораве (општина Врање), ОП II, Београд 1981.

⁹ Луковић М., Ономастика села Гајтана у Горњој Јабланици, ОП IV, Београд 1983.

XI—XVI в. Првобина форма *Горина* измењена је касније у украјинском прелазном *ри>ры* — у *Горынь*. О хидрониму *Горина* О. Н. Трубачов у књизи „Названия рек правобережной Украины (Москва 1968) пише: „Именно форма Горина, с которой мы должны считаться как с наиболее авторитетным древним названием реки Горыни, оказывается удивительно близкой некоторым другим формам, которые уже никак не могут быть объяснены в рамках славянского как производные с суффиксом *-in(a)* от **gora*“ (Трубачов, 234). Аутор, при томе, мисли на територијално блиске хидрониме из слива Дњепра: *Герыня* и *Джурынь*. Оба из старије форме **Герин*, само што је други настао након палатализације. Та старија форма **gerin*, према Трубачову, није словенска јер саджи коренски морфем **ge-* из и.-е. **g^her* који аутор повезује са илирским топонимом Герроџв, где је боравило Илирско племе Дасарета, а то је околина Охрида у Македонији, а исто тако и са топонимом *Gerunium* у Апулији.¹⁰

Из и.-е.основе **g^her* 'извор, ждрело' изведени су називи са значењем 'воде, извирања'. Основа **g^her* се може појавити као могући степен алтернације од **g^hor* (који имају словенски језици) до **g^hr* (који имају древни индијски, албански), дајући могућност за развијање више значења апелатива *гора* (упореди грчко θειρός 'холм' < **g^herǵio-* и грчко βορέας 'северный ветер' са значењем 'горный' (ЭССЯ, 7 под *gora*).

Једина могућност за тумачење зближења различитих основа аутори ЭССЯ виде у поимању старих идоевропљана *gore* као веома важног фактора у опстанку човека, те јој је приписивано и значење места извирања воде, источника, извора: „Единственную возможность истолковать и примирить выявленные противоречия мы видим в увязке и. -е. **g^hor-* 'гора' < и. -е. **g^her-* 'поглощать', 'жерло', 'горло': в определенных условиях (бедность окружающих равний водой?) гора, по-видимому, воспринималась древними индоевропейцами как источник, родник, жерло, извергающее воду“. (ЭССЯ 7,30). Ово поткрепљује појава ст.-инд. *giri* не само у називима *гора* 'планина' већ и у називима река те и варијанте *-giri* и *sāra* (<**ser*, ток) у именима узвишења: *Pīlu - sāra Pīlu-giri*.¹¹

Поменути примери изванредно илуструју могућност семантичког прожимања континуаната двају корена. Захваљујући тој могућности може да се успостави веза украјинског хидронима *Горина* и наших онима *Горина*, *Горинска*, преко илирске основе **gerin* / **gerun* са кореном **g^her* 'гrotло, извор' (из које су развијени називи извора у индоевропским језицима; прасл. **žerdlo* > пољ. *źródło*, укр. *джерело*).

Данашњи ојконим *Горина* налази се на висини око 400 м. —; кроз њега протиче река чији је извор у планини (вис Бабин гроб, 1040 м.). Река се спушта преко Големог рида, 743 м., протиче кроз село и улива се у десну

¹⁰ Mayer A., Die Sprache der alten Illyrier, Zagreb 1957, Bd I, 110 i 151.

¹¹ Дополнительными аргументами в пользу такого предположения могут служить еще (1) встречаемость др.-инд. *giri* не только в названиях гор, но также и в названиях рек, (2) вариантность — *giri* и *sāra* в др. -инд. *Pīlu — sāra / Pīlu — giri*, название горы, причем *-sāra* < и.е. **ser* — 'течь, струиться', куда мы относим еще (3) авест. *Hara bərəzaiti*, название горы, совотвенно 'высокий Сток' (обычно довольствуются чтением "высокая Хара"). (стр. 30/31).

обалу Ветернице. Ојконим је старијег датума, помиње се у XIV в., а сасвим је сигурно да је и пре тога датума постојало насеље са тим именом. Имајући у виду да је хидроним *Горина* примарно ономастичко именовање, насеље је добило има по њему. Друга река из слива Ветернице, нешто јужније лоцирана, исто тако десна притока, данас се зове *Горинска река*. Њено име је забележено на географској мапи, лист Врање 1:100 000 размер, 1925 г. (подаци сакупљани 1920 г.), а име је и на свим новијим картама. Нема података о топонимима око реке од истог корена, али је сигурно да је морао постојати неки оним као прелазни тип до *Горина/Горино*, од кога је изведен дериват, од — *Горинска река*.

Овога пута смо се сусрели са једним ономастичким елементом који представља изогласу, али не словенску, која повезује источни део штокавске језичке територије са украјинском језичком територијом.

СКРАЋЕНИЦЕ

ГлСУД Гласник Српског ученог друштва, Београд.

ЕСЛИ Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі, Київ 1985.

ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков, О.Н. Трубачева, Москва 1980.

ИмМ Именик места у Југославији, Београд 1973.

ОП Ономатолошки прилози, Београд.

ППЈ Прилози проучавању језика, Нови Сад.

РЈА Рјечник хрватскога или српскога језика, Загреб.

РСАНУ Речник српскохрватског књижевног и народног језика, Београд.

Zvezdana PAVLOVIĆ

RELATION BETWEEN *COMMON NOUN* AND *ONYM*

S U M A R Y

Our onyms *Gorina* (XIII c.), *Gorinska reka*, cannot be related with the Slavic common noun *gora* neither semantic nor structural. The author drew a parallel between this example and Ukrainian hydronym *Gorina*. Semantic permeation of the continuants of two roots *g^her- i *g^hor- enables to make the etymologic connection with the root *g^her- through Illyrian toponyms Γερροῦν and *Gerunium*.